

УДК 378.147:811

МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Калініченко А.І., Комарова І.І.

Актуальність. В умовах глобалізації економіки й входження України в європейське співтовариство, активного розвитку ділових, правових, культурних і наукових зв'язків із зарубіжними країнами від випускників вищих навчальних закладів вимагається практичне володіння однією або декількома мовами міжнародного спілкування. Знання іноземної мови більше не є прерогативою обраних, кожен фахівець із вищою освітою повинен володіти іноземною мовою й бути здатним до іншомовного спілкування в професійно значущих ситуаціях і сферах взаємодії. Реалізація цього завдання потребує забезпечення професійної та комунікативної спрямованості вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі. Орієнтація навчання іноземної мови на підготовку студентів до професійного спілкування є методично виправданою, оскільки мовленнєва спеціалізація виступає потужним мотиваційним стимулом і фактором прагматичної цінності вивчення іноземної мови студентами-економістами. Практика свідчить, що інтерес до предмета зростає тоді, коли він є практично значущим, коли студенти чітко уявляють перспективи використання отриманих знань, коли метою навчання стають навички й уміння, які підвищують особисту конкурентноздатність і шанси на успіх у бізнесі, науці або будь-якій іншій сфері діяльності.

Вступ до проблеми. Проблема забезпечення професійної спрямованості вивчення іноземної мови у вищих навчальних закладах привертала увагу багатьох дослідників. Її розв'язання вбачається головним чином у застосуванні імітаційно-ігрового підходу до вивчення іноземної мови (І.В. Драгомирецький, Ю.М. Друзь, Л.І. Якубовська). Зокрема, І.В. Драгомирецький досліджував використання ситуативно-імітаційних ігор у навчанні англійської мови курсантів морських навчальних закладів [2], Ю.М. Друзь – організацію та проведення ділових ігор у процесі підготовки студентів до іншомовної комунікації [3], Л.П. Якубовська – дидактичні умови використання навчально-рольових ігор професійної спрямованості на заняттях з іноземної мови у вищому військовому навчальному закладі [5].

На наш погляд, перспективним напрямом забезпечення професійної спрямованості викладання іноземної мови у немовних вищих навчальних закладах є реалізація принципів контекстного підходу, обґрунтованого А.О. Вербицьким [1]. Мається на увазі використання під час занять з іноземної мови методів і форм навчання, що імітують зміст і соціально-предметні особливості майбутньої професійної діяльності студентів.

Спираючись на принципи контекстного підходу, ми розробили теоретико-методологічну систему професійно орієнтованої, прагматично й когнітивно значущої мовної підготовки студентів економічних спеціальностей і на її основі створили практичну модель курсу іноземної мови для економістів. Структура й зміст моделі визначаються такими факторами: розвиваючим характером навчання, комплексним і системним характером курсу вивчення іноземної мови, необхідністю врахування як лінгвістичних, так і нелінгвістичних (спеціальних) складових процесу вивчення іноземної мови, специфікою економічної лексики, а також основними лінгводидактичними принципами навчання мови для спеціальних цілей.

МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Модель складається з низки компонентів, які відображають професійну спрямованість вивчення іноземної мови в економічному вищому навчальному закладі.

1. *Мовні й лінгвокраєзнавчі знання.* Очевидно, що першорядною умовою, необхідною для оволодіння іноземною мовою як засобом професійного спілкування, є власне лінгвістичні знання й знання в галузі лінгвокраєзнавства. При цьому необхідно приділяти особливу увагу відбору саме соціально значущих, культурологічно специфічних інформаційних одиниць, опановуючи якими студент буде засвоювати релевантні лінгвокогнітивні характеристики представників іншої етнокультурної спільноти.

Продовжуючи шкільний курс вивчення іноземної мови й оперуючи певним запасом лінгвістичних знань, студенти поглиблюють, розширюють і вдосконалюють свої мовні знання, засвоюючи великий обсяг лексичного й граматичного матеріалу, необхідного для усного й письмового іншомовного спілкування. Відповідно до принципу інтеграції й диференціації навчання іноземної мови, мовні знання набуваються протягом усього навчального курсу, тому що кожна тема або комунікативна ситуація співвідноситься з певними мовленнєвими й мовними засобами, а також з екстралінгвістичною інформацією [4]. У свою чергу, знайомство з історією, географією, політичним і економічним устроєм, культурою, мистецтвом, правилами поведінки, нормами й традиціями громадського життя зарубіжних країн є необхідною умовою фонові соціокультурної підготовки, на основі якої буде реалізовуватися професійне спілкування з представниками інших культур.

2. *Мовленнєві навички й уміння.* Удосконалення й доведення до автоматизму мовленнєвих навичок і вмінь з урахуванням нової тематики й ситуацій спілкування розглядається як одна зі складових здатності ефективно використовувати іноземну мову для розуміння й передачі інформації. До числа базових належать: стандартні навички читання, говоріння, аудіювання, письма; знання словникових одиниць і навички оперування правилами, за допомогою яких ці одиниці перетворюються в осмислені висловлення; уміння використовувати мовні засоби відповідно до мети, місця, часу і сфери спілкування, статусу партнера по комунікації; уміння розуміти висловлювання в значущих блоках, планувати мовну поведінку й передавати інформацію у зв'язних, логічних і аргументованих висловленнях; уміння аналізувати й оцінювати ситуації спілкування, приймати адекватні рішення щодо мовного поведіння, здійснювати контроль своїх мовних вчинків і дій партнерів по спілкуванню, а також користуватися власним мовним досвідом для компенсації наявних прогалин у знанні іноземної мови (як вербальними, так і невербальними елементами); уміння користуватися різними формами й способами мовної діяльності (письмовими, усними, паралінгвістичними, екстралінгвістичними).

3. *Когнітивно-комунікативні вміння.* Виділяючи зазначені вміння в окрему групу, ми прагнемо підкреслити їхню важливість для пізнавальної діяльності студентів. До цього типу вмінь належать читання й аудіювання. Когнітивний характер основних рецептивних умінь зумовлений необхідністю здійснення розумових дій, спрямованих на подолання раціональним шляхом не тільки лексико-граматичних труднощів, але й стилістичних, соціокультурних і лінгвокраєзнавчих. Крім того, розуміння автентичних текстів і адитивної інформації пов'язане з виконанням розумових операцій, які сприяють інтелектуальному розвитку студентів. Під час навчання читання й аудіювання створюються можливості для набуття нової інформації щодо різноманітних сфер життя зарубіжних країн, ознайомлення з їхнім національним менталітетом і соціокультурною атмосферою, розширення знань з різних галузей науки, культури, політики, економіки, права тощо.

4. *Сфери й ситуації професійного спілкування.* Потенційні можливості використання іноземної мови економістами в різних сферах професійної комунікації надзвичайно широкі, а тому неможливо у повному обсязі передбачити й охопити їх у вузівському курсі іноземної мови. Проте аналіз публікацій і інших джерел інформації допоміг визначити коло найважливіших, обов'язкових для включення в навчальну програму сфер спілкування. Такими,

на наш погляд, є: суспільно-політична, соціально-культурна, повсякденно-побутова й професійна. При цьому під професійною маються на увазі виробнича, комерційна й наукова сфери спілкування. Акцентуючи увагу на сферах професійної комунікації, важливо враховувати, що кожна з них проявляється в конкретних ситуаціях спілкування, які у свою чергу визначають стереотипні умови взаємодії учасників, їхні соціальні ролі, функціональні обов'язки, загальний характер комунікаційного поля. На наш погляд, моделювання на практичних заняттях якомога більшої кількості різноманітних ситуацій як усного, так і письмового спілкування допоможе студентам включитися в процес іншомовної професійної адаптації й підготує їх до реалій майбутньої професійної діяльності.

4. *Тематика й зміст навчальних матеріалів.* Навчання професійно орієнтованої іноземної мови передбачає тематичну відповідність навчальних матеріалів, оскільки неможливо навчати мові спеціальності й формувати відповідні комунікативні вміння та навички окремо від засвоєння фактологічних і контентних даних, що утворюють професійну компетенцію фахівця. Беручи до уваги той факт, що іноземна мова вивчається на 1-2 курсах неможливого вузу, а також прагнучи уникнути проблем змістового характеру, ми вважаємо, що можна обмежитися загальнопрофесійними й загальнонауковими темами, пов'язаними з майбутньою професією студентів. При цьому критеріями відбору тем виступають їхня частотність, значущість, доступність у когнітивному плані й відповідність завданням навчання. На наш погляд, реєстр тем для навчання іноземної мови економістів повинен містити в собі такі розділи: „Моя майбутня професія”, „Економічні системи”, „Товарне господарство”, „Підприємництво”, „Організаційно-правові форми підприємств”, „Діяльність підприємства”, „Керування підприємством”, „Виробництво”, „Маркетинг і реклама”, „Фінанси підприємства”, „Бізнес-планування”, „Кадрова політика й керування людськими ресурсами”, „Ринок товарів і послуг”, „Фінансовий ринок”, „Державне регулювання економіки й грошова політика”, „Міжнародні економічні відносини”. У кожному розділі можливий поділ на кілька підтем. Однак у цілому зміст навчальних матеріалів повинен відповідати ряду принципових методичних вимог, а саме: бути функціональним, комунікативним, доступним, послідовним й системним; розвивати основні мовні навички читання, письма, аудіювання, говоріння, а також навчати перекладу й реферуванню.

6. *Типологія професійно значущих дискурсів.* Формування дискурсивної компетенції студентів, які вивчають іноземну мову для спеціальних цілей, виступає однією з найважливіших умов розвитку загальної комунікативної компетенції, а отже, створює основу для підготовки студентів до природного професійного спілкування. Адже специфіка діяльності працівників більшості економічних спеціальностей полягає в постійному спілкуванні з людьми. Уміння правильно побудувати дискурс найчастіше визначає ефективність і успішність ділових контактів. Тому логічним є орієнтація навчання усного спілкування на оволодіння набором різних професійно значущих типів дискурсів, на вміння використовувати їх у конкретних ситуаціях, а також на вміння адекватно співвідносити їх із завданнями спілкування й особливостями мовленнєвого оформлення. До числа типових для професійної діяльності економіста видів дискурсу можна віднести такі: зустрічі й проводи закордонних партнерів; презентація компанії, її продукції й послуг; ведення переговорів; спілкування з співробітниками на їхньому робочому місці; телефонні розмови; проведення інтерв'ю; обговорення із замовниками, клієнтами, постачальниками умов угод, форм оплати, строків поставок і т.д.; проведення маркетингових досліджень; участь у нарадах і зустрічах з колегами, керівниками або підлеглими; одержання посадових інструкцій; світські бесіди під час прийомів, фуршетів, банкетів і в інших ситуаціях неформального спілкування. Імовірніше прогнозування можливих реальних ситуацій спілкування неминуче приведе студентів до аналізу наявних у їхньому розпорядженні мовленнєвих засобів вираження питання, звертання, уточнення, висновку, вибачення, прохання, переконання, оцінювання, згоди, незгоди,

МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

підтримки, узагальнення, сумніву, пропозиції, відмови, констатації тощо; а в окремих випадках – до усвідомлення необхідності вивчення мовних стандартів, кліше, формул етикету.

7. *Формування економічного тезаурусу й оволодіння іншомовною економічною термінологією.* Вивчення мови спеціальності характеризується складністю засвоєння великої кількості термінів і спеціальних понять, які належать до сфер професійної діяльності майбутніх фахівців. Знайомство зі спеціальною лексикою, семантико-функціональними, структурно-функціональними, морфолого-синтаксичними, функціонально-стилістичними, текстуальними й іншими особливостями економічної мови, безумовно, становить прагматичну й когнітивну цінність для студентів, а для викладачів конструює предметну сферу власне лінгвістичного аспекту професійно орієнтованого курсу навчання іноземної мови. Однак очевидно, що студентам неможливо вивчити всю економічну термінологію за короткий термін навчання у вузі. Для розширення словника спеціальної лексики достатньо, відповідно до програмних вимог, засвоїти не менше 4000 лексичних одиниць, з них 2000 продуктивно.

Семантичний аналіз текстів різних функціональних стилів і жанрів у рамках загальноекономічної тематики дозволяє виділити такі класифікаційні групи економічних понять і термінів: 1) основні економічні поняття й терміни; 2) найменування осіб; 3) торгівля; 4) банки й кредитно-фінансова сфера; 5) біржі; 6) найменування суб'єктів економічної діяльності; 7) бухгалтерський облік; 8) маркетинг і реклама; 9) система грошового обігу; 10) оплата праці й інші види грошових надходжень; 11) система оподаткування; 12) система страхування; 13) економічна документація; 14) економіка сільського господарства; 15) економічна політика; 16) трудове право; 17) економічні злочини; 18) економіка транспорту; 19) виробництво; 20) різні галузі економіки. Практично повний збіг цих груп з тематикою занять дає змогу послідовно вводити нові лексичні одиниці, використовуючи модульний принцип подання лексики. Крім того, на нашу думку, досить значущим умінням, яке потребує особливої уваги, є розвиток здатності студентів користуватися спеціальними словниками, глосаріями, довідниками, базами даних, каталогами, ресурсами мережі Інтернет для пошуку значень незнайомих слів і виразів.

8. *Система вправ і завдань.* Вправи і завдання, які виконуються на практичних заняттях з іноземної мови, мають відповідати низці вимог. По-перше, вони мають бути адекватними завданням навчання; по-друге, диференціюватися залежно від видів навичок і вмінь, які розвиваються, від характеру рецепції, перцепції, продуктивності, репродуктивності; по-третє, спрямовуватися на вироблення дій і операцій з мовленнєвим і мовним матеріалом. Традиційне структурування занять навколо роботи з текстом визначає набір типових вправ, їхній зміст і послідовність виконання. Основний текст заняття при цьому виступає генератором реального спілкування: він створює змістову базу для навчання всіх видів комунікативної діяльності, служить матеріалом для навчальних завдань, джерелом і засобом нових мовних одиниць, містить зразки використання мови.

9. *Форми оцінки й контролю.* Контроль у курсі навчання іноземної мови для спеціальних цілей виступає складовою частиною навчального процесу. Його метою є встановлення рівня сформованості тих або інших комунікативних умінь і навичок, діагностування й виявлення прогалин у знаннях студентів, визначення динаміки їх пізнавальної діяльності й ефективності навчання в цілому. Формами поточного, проміжного й підсумкового контролю є письмові контрольні роботи, тести, усне опитування на заліках і екзамені. Підсумковий контроль необхідний для виявлення відповідності знань студентів кінцевим програмним вимогам до володіння іноземною мовою, які полягають у наявності іншомовної комунікативної компетенції, під якою розуміється певний рівень володіння мовними, мовленнєвими й соціокультурними знаннями, навичками й уміннями, що дозволяють комунікативно доцільно варіювати свою мовну поведінку залежно від функціональних факторів іншомовного спілкування.

Висновки. Наш досвід свідчить про ефективність розробленої педагогічної моделі професійно орієнтованого навчання іноземної мови студентів економічних спеціальностей. Орієнтація занять з іноземної мови на розвиток професійно необхідних комунікативних умінь і навичок, з одного боку, забезпечує реалізацію принципів контекстного підходу в навчанні, підвищує навчальну мотивацію і пізнавальну активність студентів, успішність засвоєння ними іноземної мови. З іншого боку, такий підхід сприяє професійному становленню студентів, формуванню у них необхідних для ефективного виконання майбутньої діяльності умінь іншомовного спілкування.

Список літератури

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М., 1991. – 206 с.
2. Драгомирецкий И. В. Ситуативно-иммитационная игра в обучении английскому языку в морских учебных заведениях: Автореф. дис... канд. пед. наук. – М., 1988. – 16 с.
3. Друзь Ю.М. Організація та проведення ділової гри в навчальному процесі при підготовці студентів до іншомовної комунікації // Рідна школа. – 1999. – №9. – С.43-44.
4. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам. – М.: Просвещение. 2002. – 235 с.
5. Якубовська Л.П. Дидактичні умови використання навчально-рольових ігор професійної спрямованості на заняттях з іноземної мови у вузі: Автореф. дис... канд. пед. наук. – Хмельницький, 2002. – 20 с.

Поступила до редакції 31.01.2005 р.